

---

## IMPLEMENTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR ÎN BASARABIA ÎN ANII 1833-1871

---

**Tatiana Chicaroș**

În articolul de față, în baza izvoarelor de arhivă inedite și a lucrărilor publicate, vom analiza cum a fost introdus în Basarabia sistemul secundar de învățământ și cum acesta funcționa în perioada anilor 1833, de la deschiderea primei instituții secundare laice de stat și până în anul 1871, când în Imperiul Rus au fost operate un șir de reforme, care s-au reflectat direct și asupra sistemului de învățământ.

Deja în anul 1812, comandantul suprem al armatei dunărene amiralul P.V. Ciceagov, în instrucțiunile sale adresate guvernatorului civil al Basarabiei Scarlat Sturdza scria: „...Este necesar să fie pus în mișcare tot ce e în stare să uimească privirea și să creeze imaginația acestei provincii, pentru a cultiva în sufletele locuitorilor din ținut dragostea de patrie și stima față de conducerea ei. Ocupați-vă, printre altele, de înființarea unei școli primare, astfel ca tinerii să învețe cel puțin să citească și să scrie” (Poștarencu 1998, 67).

Dovadă elocventă a faptului că deschiderea școlilor în această regiune avea și o conotație politică sunt și cuvintele aceluiși P.V. Ciceagov, care scria guvernatorului civil al Basarabiei în legătură cu deschiderea Seminarului Teologic din Chișinău: „...planul instituirii acestei regiuni vă obligă să aveți grijă de a deschide treptat în acest teritoriu instituții de învățământ...” (Лотоцкий 1913, 3).

Învățământul secundar a fost introdus în Basarabia în perioada de domnie a împăratului Nicolae I (1826-1856). Politica promovată de acest împărat în domeniul învățământului se caracterizează printr-un șir de restricții. Țarismul dorea să transforme sistemul de învățământ într-o armă fidelă de menținere și consolidare a regimului dominant existent. Pentru realizarea acestui obiectiv guvernul țarist a înfăptuit o anumită reorganizare a sistemului de învățământ. Această reorganizare urmărea scopul de a organiza școlile în baza prin-

cipiului strict de castă; ea mai prevedea: educarea copiilor doar în spirit religios, supravegherea școlilor de către poliție, transformarea școlilor într-un instrument de rusificare a popoarelor neruse (Cibotaru 1962, 78). Conform noului statut școlar din 8 decembrie 1828, legătura de continuitate dintre licee și școlile județene a fost lichidată și, ca rezultat, se formează două sisteme de învățământ: sistemul de învățământ elementar cu școli parohiale și școli județene și sistemul de învățământ mediu și superior cu licee și universități.

Lipsa așezămintelor de învățământ mediu în regiune se resimțea tot mai puternic. Peste patru ani de muncă pregătitoare, la 12 septembrie 1833 a fost deschis Liceul Regional din Chișinău. Scopul deschiderii acestei instituții de învățământ era de a pregăti cadre fidele regimului. Până în anul 1871 Liceul Regional din Chișinău a fost unica instituție de învățământ secundar pentru băieți din Basarabia. Acestei instituții i-a revenit un rol important în dezvoltarea și implementarea sistemului de învățământ în Basarabia. Liceul a fost instituit în baza statutului din 1828, având cursul de învățământ de șapte ani. Conform statutului școlar din 8 decembrie 1828 în liceu se predau următoarele obiecte de studiu: religia, istoria bisericii, gramatica rusă, filologia și logica, limbile latină, germană și franceză, matematica, geografia și statistica, istoria, fizica, caligrafia, desenul liniar și desenul (ПСЗРИ 1830, 1111). În afară de obiectele prevăzute de statut, în programa de învățământ a Liceului din Chișinău au mai fost incluse limba greacă și limba română (moldovenească, aceasta fiind introdusă din anul 1835 ca obiect obligatoriu pentru toți elevii)<sup>1</sup>.

În anul deschiderii, liceul era frecventat de 40 de elevi, care erau împărțiți, conform cunoștințelor la momentul înmatriculării, în cele trei clase inferioare. Cei 40 de elevi reprezentau următoa-

---

<sup>1</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 8, f. 17, 180; d. 19, f. 54.

**Dinamica numărului de elevi și apartenența lor socială pentru anii de studii 1833-1842\***

Anul de studii	Numărul total de elevi	Raportul, în %, față de 1833	Apartenența socială a elevilor					
			Nobili	În %	Preoți	În %	Alte categorii sociale**	În %
1833	45***	100,0	36	80,0	-	-	9	20,0
1834	85	188,9	71	83,5	-	-	14	16,5
1835	135	300,0	56	41,5	-	-	79	58,5
1836	135	300,0	56	41,5	-	-	79	58,5
1837	184	408,9	40	21,7	-	-	74	40,2
1838	211	468,9	170	80,5	-	-	41	19,4
1839	205	455,6	164	80,0	-	-	41	20,0
1840	277	615,6	189	68,2	3	1,1	85	30,6
1841	258	573,3	195	75,6	4	1,5	59	22,8
1842	252	560,0	164	65,0	5	1,9	86	34,1

\* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 8, f. 89 verso.

\*\* În compartimentul *Alte categorii sociale* sunt incluși raznocinții, negustorii, mic-burghezi și străinii.

\*\*\* Conform altor izvoare, în primul an de studiu, în Liceul pentru băieți își făceau studiile 40 de elevi (ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 9, f. 198-199), iar conform datelor oferite de F.F. Cibotaru – 42 de elevi, dintre care doi erau din rândul micii burghezii, iar ceilalți erau copii de nobili și funcționari (Cibotaru 1962, 93).

rele categorii sociale: copii de nobili – 30 elevi (75,0%), de ofițeri – 6 (15,0%), de șleahitici – 2 (5,0%), și copiii străinilor – 2 elevi (5,0%)<sup>2</sup>.

În Basarabia în acea perioadă activau următoarele instituții de învățământ de stat: un liceu pentru băieți, șase școli județene și un pension pentru fiicele de nobili. Conform datelor de arhivă, în anul 1833 în aceste instituții de învățământ își făceau studiile 502 elevi<sup>3</sup>.

În scurt timp, după deschiderea Liceului Regional pentru băieți din Chișinău numărul de elevi a crescut considerabil. În anul 1840 primele trei clase inferioare ale liceului aveau deja și secții paralele. Dinamica numărului de elevi și apartenența lor socială în anii 1833-1842 este reflectată în *Tabelul 1*.

Datele din *Tabelul 1* atestă o creștere anuală a numărului de elevi. Dacă în anul 1833 numărul de elevi în liceu era de 45 (100,0%), atunci către anul 1842 numărul lor a crescut de 5,6 ori. Datele incluse în acest tabel ne permit să facem o analiză amplă a apartenenței sociale a elevilor. Astfel, în primii zece ani de activitate a liceului, deși majoritatea elevilor proveneau din familii de nobili, tendința de micșorare a numărului elevilor descendenți din familii de nobili, comparativ cu alte

categorii sociale (raznocinți, negustori, mic burghezi și străini) este una evidentă. În anul de studii 1833 – 36 de elevi din numărul lor total de 45 erau copii de nobili, iar către sfârșitul acestei perioade – 1842, numărul acestora a crescut la 164 din numărul total de 252 de elevi, dar scade raportul lor în procente: de la 80,0% pentru anul 1833 la 65,0% pentru anul 1842. Un loc deosebit în rândul elevilor revenea copiilor altor categorii sociale, numărul cărora în primii ani de activitate a școlii nu depășea cifra de 9 persoane, sau cca 20%, iar în anul 1842 acest număr a crescut până la 86 de persoane, constituind 34,1% din numărul total de 252 de elevi. Începând cu anul 1840 în această instituție de învățământ încep să-și facă studiile și copii de preoți, însă numărul lor nu depășea cifra de 5 persoane, sau 1,9%, din numărul total de 252 de elevi pentru anul de studii 1842. Numărul redus al copiilor de preoți în această instituție de învățământ se explică prin obiceiul acestei categorii sociale de a-și învăța copiii în familie, dar și prin prezența în regiune a unei instituții de învățământ cu profil religios – Seminarul Teologic din Chișinău.

Pentru a ne clarifica în ce privește locul acestei instituții de învățământ, sau, mai bine zis, al școlilor secundare în sistemul de învățământ din Basarabia, vom analiza datele Direcției Școlilor din Basarabia pentru anul 1841. În acest an de studii, în subordinea Direcției Școlilor se aflau următoarele

<sup>2</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 9, f. 198-199.

<sup>3</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 9, f. 206.

instituții de învățământ de stat: un liceu pentru băieți cu pension, șase școli județene, șase școli lancasteriene și patru instituții de învățământ particulare, două pensioane pentru fete și două școli. Toate aceste instituții de învățământ au fost deschise conform statutului școlar din anul 1828. În anul de studii 1841 în Basarabia își făceau studiile în instituțiile de stat 837 de elevi (832 băieți și 5 fete), iar în instituțiile de învățământ particular – 206 elevi (139 băieți și 67 fete)<sup>4</sup>. Alți 206 de elevi frecventau două școli particulare și două pensioane pentru fete<sup>5</sup>.

Datele de arhivă nu ne permit să analizăm mai detaliat componența socială a elevilor Liceului Regional pentru băieți din Chișinău pe întreaga perioadă de timp. S-au păstrat doar date fragmentare cu referire la unii ani de studii. Spre exemplu, în anul 1841 în această instituție de învățământ își făceau studiile 258 de elevi, dintre care: 195 (75,6%) copii de nobili, 4 (1,5%) – de preoți, 15 (5,8%) – de raznocinți, 16 (6,2%) – de negustori, 7 (2,7%) – de străini și 21 (8,1%) – de mici burghezi<sup>6</sup>. Datele respective ne permit să constatăm că prefera să-și dea copiii în această instituție de învățământ elita societății – nobilimea, urmată de mica burghezie, negustori, raznocinți și străini. Atare situație este caracteristică nu doar pentru această instituție de învățământ. Dacă e să analizăm componența socială a elevilor care își făceau studiile în instituțiile de învățământ de stat din Basarabia, observăm aproape aceeași situație. Din cei 837 de elevi care în 1841 își făceau studiile în instituțiile de învățământ de stat, 469 (56,0%) erau copii din familii de nobili și de funcționari, 225 (27,0%) – copii ai micii burghezii și ai altor categorii sociale<sup>7</sup>, 63 (7,5%) – copii din familii de negustori, 44 (5,3%) – din familii de raznocinți, 23 (2,7%) – din familii de preoți și 13 (1,5%) – din familii de străini<sup>8</sup>. Cu totul altă situație observăm dacă analizăm componența socială a elevilor din instituțiile de învățământ particulare. Cei 206 de elevi care își făceau studiile în aceste instituții de învățământ, în aceeași perioadă de timp, se împărțeau, din punctul de vedere al apartenenței sociale, în felul următor: 136 (66,0%) elevi erau din familii de mici burghezi (dintre care 89 erau

de etnie evrei), 63 (30,5%) – din familii de nobili, 5 (2,4%) – din familii de negustori și 2 (1,0%) – din familii de preoți<sup>9</sup>. Desigur, nu toți elevii care frecventau instituțiile școlare își făceau studiile complete. De exemplu, în anul 1841, în instituțiile de învățământ de stat au absolvit cursul complet – 198 elevi, 160 au abandonat studiile până la absolvirea școlii, 17 au fost exmatriculați și 2 au decedat, în instituțiile de învățământ particular 15 elevi au absolvit cursul complet, iar 13 elevi au părăsit instituția de învățământ până la absolvire. Pe parcursul anului 1841 în instituțiile de stat au fost înmatriculați 345 de elevi, iar în cele particulare 100 de elevi<sup>10</sup>. În urma analizei acestor date putem constata că Liceul pentru băieți din Chișinău era una dintre principalele instituții de învățământ ce oferea cunoștințe de carte la aproximativ 31% din numărul de elevii care frecventau școlile de stat. În următorii ani această instituție de învățământ s-a bucurat de o popularitate și mai mare, continuând să rămână unica instituție de acest gen din regiune. Dinamica numărului de elevi și apartenența lor socială pentru anii 1843-1850 sunt prezentate în *Tabelul 2*.

Datele cuprinse în *Tabelul 2* atestă o tendință de creștere a numărului de elevi ai liceului. Analizând raportul în procente față de anul 1843 observăm acea tendință de creștere. Astfel, dacă în anul 1843 liceul era frecventat de 265 de elevi, apoi în anul 1852 numărul acestora s-a mărit de 1,5 ori, atingând cifra de 393 elevi. În această instituție de învățământ își făceau studiile copiii de nobili, de preoți și copii ai altor categorii sociale. Analizând aceleași date din *Tabelul 2*, observăm că majoritatea elevilor acestei instituții de învățământ provin din familii de nobili, raportul lor în procente prevalând față de celelalte categorii sociale. În anul 1843 din numărul total de 265 de elevi – 171 (64,5%) erau copii de nobili, 91 (34,3%) – copii ai altor categorii sociale, urmați de 3 copii de preoți care constituiau 1,1%. Pentru anul 1852 se păstrează aceeași tendință cu prevalarea numărului de copii de nobili 283 (72,0%) din numărul total de 393 de elevi, urmați de 107 (27,2%) de copii din alte categorii sociale și 3 de copii de preoți. Pentru acest an se observă o micșorare a numărului de copii din alte categorii sociale față de numărul copiilor de nobili. Deci, putem constata că nobilii prefereau să-și dea copiii la studii

<sup>4</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 275-276.

<sup>5</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 274 verso.

<sup>6</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 256.

<sup>7</sup> Documentul de arhivă nu explică care erau aceste categorii sociale.

<sup>8</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 275.

<sup>9</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 276.

<sup>10</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 19, f. 275-276.

Tabelul 2

**Dinamica numărului de elevi și apartenența lor socială pentru anii de studii 1843-1850\***

Anul de studii	Numărul total de elevi	Raportul, în %, față de 1843	Apartenența socială a elevilor					
			Nobili	În %	Preoți	În %	Alte categorii sociale	În %
<b>1843</b>	265	<b>100,0</b>	171	64,5	3	1,1	91	34,3
<b>1844</b>	328	<b>123,7</b>	210	64,0	3	0,9	115	35,0
<b>1845</b>	354	<b>133,6</b>	228	64,4	3	0,8	123	34,7
<b>1846</b>	374	<b>141,1</b>	251	67,1	2	0,5	121	32,3
<b>1847</b>	390	<b>147,2</b>	263	67,4	1	0,2	126	32,3
<b>1848</b>	378	<b>142,6</b>	252	66,6	3	0,7	123	32,5
<b>1849</b>	380	<b>143,3</b>	259	68,1	3	0,7	118	31,0
<b>1850</b>	363	<b>136,9</b>	255	70,2	3	0,8	108	29,7
<b>1851</b>	362	<b>136,6</b>	243	67,1	3	0,8	116	32,0
<b>1852</b>	393	<b>148,3</b>	283	72,0	3	0,7	107	27,2

\* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 8, f. 89 verso.

Tabelul 3

**Dinamica numărului de elevi și apartenența lor socială pentru anii de studii 1853-1862\***

Anul de studii	Numărul total de elevi	Raportul, în % față de 1853	Apartenența socială a elevilor					
			Nobili	În %	Preoți	În %	Alte categorii sociale	În %
<b>1853</b>	354	<b>100,0</b>	260	73,4	3	0,8	91	25,7
<b>1854</b>	337	<b>95,2</b>	243	72,1	2	0,6	92	27,2
<b>1855</b>	277	<b>78,2</b>	199	71,8	3	1,0	75	27,0
<b>1856</b>	299	<b>84,4</b>	218	72,9	5	1,6	76	25,4
<b>1857</b>	295	<b>83,3</b>	215	72,8	5	1,6	75	25,4
<b>1858</b>	304	<b>85,8</b>	221	72,6	5	1,6	78	25,6
<b>1859</b>	342	<b>96,6</b>	233	68,1	8	2,3	101	29,5
<b>1860</b>	376	<b>106,2</b>	253	67,2	8	2,1	115	30,5
<b>1861</b>	452	<b>127,6</b>	291	64,3	13	2,8	148	32,7
<b>1862</b>	492	<b>138,9</b>	320	65,0	16	3,2	156	31,7

\* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 8, f. 89 verso.

în instituțiile de învățământ de stat, care chiar de la început au fost deschise anume pentru această categorie socială. Neschimbat rămâne și numărul de elevi din familiile de preoți, pentru perioada anilor 1833-1852 acesta fiind de 3 persoane. Mărirea constantă a numărului de elevi se explică prin faptul că aceasta era unica instituție de învățământ secundară laică din Basarabia, dar și prin faptul că, începând cu anul 1850, a fost deschisă și clasa a IV-a paralelă. Deci, din această perioadă Liceul pentru băieți din Chișinău avea șapte clase principale și patru clase paralele (I-a - IV-a)<sup>11</sup>,

deschiderea acestora din urmă permitea înmatricularea mai multor elevi. Dinamica numărului de elevi și apartenența lor socială pentru anii 1853-1862 le putem urmări în *Tabelul 3*.

Datele *Tabelului 3* demonstrează că începând în perioada anilor 1854-1859 se observă o tendință de micșorare a numărului de elevi față de anul 1853. Această reducere poate fi explicată prin declanșarea războiului Crimeii. În timpul operațiilor militare populația din Basarabia a fost impusă la un șir de dări și prestații extraordinare, care au înrăutățit semnificativ situația financiară la marea parte din populație. În plus, în toate instituțiile de pe teritoriul imperiului, învățământul

<sup>11</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 497, f. 3-3 verso.

Tabelul 4

**Dinamica numărului de elevi și apartenența lor socială pentru anii de studii 1863-1871\***

Anul de studii	Numărul total de elevi	Raportul, în %, față de 1863	Apartenența socială a elevilor					
			Nobili	În %	Preoți	În %	Alte categorii sociale	În %
1863	540	100,0	343	62,9	19	3,5	178	32,9
1864	504	93,3	329	65,2	19	3,7	156	30,9
1865	555	102,7	332	59,8	18	3,2	205	36,9
1866	513	95,0	365	71,1	13	2,5	135	26,5
1867	504	93,3	320	63,4	15	2,9	169	33,5
1868	473	87,6	312	65,9	12	2,5	149	31,5
1869	466	86,3	298	64,0	10	2,1	138	29,6
1870	516	95,5	324	62,7	9	1,7	183	35,4
1871	392	72,6	272	65,3	12	3,0	108	27,5

\* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 8, f. 89 verso.

secundar era contra plată. Începând cu anul 1860, numărul de elevi este din nou în creștere. Astfel, dacă analizăm raportul, în procente, al numărului de elevi din anul 1862 față de cel din 1853, observăm că el s-a mărit de 1,4 ori. Pentru această perioadă este caracteristică majorarea numărului de elevi care proveneau din familii de preoți. Astfel, dacă în anul 1853 din cei 334 de elevi 3 erau din familii de preoți, apoi în anul 1862 această instituție de învățământ era frecventată deja de 16 (3,2%) elevi din numărul total de 492 de elevi. Prin urmare, pe parcursul celor zece ani de activitate a liceului numărul copiilor de preoți s-a mărit de 5,3 ori. Specific pentru nobili și funcționari față de alte stări sociale era numărul aproape constant al elevilor, fără mari oscilații, constituind anual cca 245 elevi. Totuși, deși numărul lor a crescut în acești ani, coraportul lor în procente față de celelalte stări sociale se micșorează de la 73,4% pentru anul 1853 la 65,0% pentru anul 1862. Pentru a înțelege mai clar dinamica numerică a copiilor din diferite categorii sociale, care își făceau studiile la Liceul pentru băieți din Chișinău, vom analiza numărul elevilor conform apartenenței sociale pentru anul 1862, an în care a fost înregistrat cel mai mare număr de elevi – 492. Conform datelor Tabelului 3, din numărul total de 492 de elevi care își făceau studiile în această instituție de învățământ copiii de nobili erau în număr de 320 (65,0%), din alte categorii sociale – 156 (31,7%) copii de preoți – 16 (3,2%) elevi.

Schimbările ce au avut loc în sistemul de învățământ rus s-au reflectat și asupra acestei instituții

de învățământ. Reforma din anul 1864, prin care școlile secundare au fost împărțite în trei categorii (licee clasice, licee reale și școli reale), a catalogat această instituție de învățământ în rândul liceelor clasice. Conform noii legi, obiectele principale în acest liceu erau limbile clasice și matematica. Anume acestor obiecte li se atrăgea o atenție mai mare.

Numărul doritorilor de a-și face studiile în Liceu era în permanentă creștere. În unul din rapoartele instituției se menționează că în anul 1869 în fiecare clasă, atât de bază, cât și paralele, numărul de elevi era maxim – de 40. Directorul administrativ al Direcției de învățământ din regiunea Basarabia aducea la cunoștință administrației regionale că în acest an administrația liceului a fost nevoită să înmatriculeze doar 120 de elevi din cei 170 de doritori, iar în anul de studii 1871 va fi nevoită să înmatriculeze și mai puțini elevi. Conform jurnalelor de clasă, în august 1871 vor putea fi înmatriculați doar 58 de elevi: 30 în clasele gimnaziale și 28 în cele liceale<sup>12</sup>. Dinamica numărului de elevi și apartenența lor socială pentru anii 1863-1871 le putem urmări în Tabelul 4.

Datele sistematizate în Tabelul 4 demonstrează că în acea perioadă de timp, ca și în perioada precedentă, se observă tendința de micșorare a numărului celor care doreau să-și facă studiile în această instituție de învățământ. Cea mai mare reducere a numărului de elevi o avem pentru anul 1871, când numărul de elevi se micșorează brusc

<sup>12</sup> ANRM F. 1862, inv. 25, d.229, f. 141-141 verso.

de la 516 pentru anul 1870 la 392 de elevi. Acest fenomen se explică prin faptul că, începând cu anul 1871, cele patru clase paralele ale claselor I - IV-a au fost reorganizate într-o instituție de învățământ separată cu denumirea de Gimnaziu pentru băieți din Chișinău. Ca urmare, Liceul Regional din Chișinău, începând cu anul 1871, avea șapte clase principale și doar o singură clasă paralelă, clasa a V-a<sup>13</sup>. Referitor la apartenența socială a elevilor, datele tabelului atestă o tendință cât de cât stabilă: 60-71% – din familii de nobili, ce constituie în medie 64,5%, 2,0-3,7% – din familii de preoți, ce constituie în medie 3% și din celelalte categorii sociale – 27-37%, ce constituie în medie 32%. Aceasta demonstrează o preponderență vădită a numărului de elevi din rândul nobilimii care își făceau studiile în Liceul Regional pentru băieți din Chișinău.

Pe parcursul celor 39 de ani cuprinși în investigație, în această instituție de învățământ și-au făcut studiile 13365 de elevi, dintre care 522 (3,9%) de elevi au absolvit cursul complet<sup>14</sup>. Din cei 522 de elevi care au absolvit cursul complet liceal, 270 de elevi și-au continuat studiile în instituții de învățământ superior, iar 91 de elevi au fost angajați în serviciul civil al regiunii. Analizând aceste date, putem menționa că, deși numărul de elevi care frecventau această instituție de învățământ era mare, totuși nu toți absolveau cursul liceal complet. Unii abandonau studiile din cauza lipsei de bani, sistemul de învățământ din Imperiul Rus era contra plată, alții erau exmatriculați din cauza nereușitei la studii, iar o altă parte, după ce acumula un anumit bagaj de cunoștințe, abandona studiile de bunăvoie.

De la 8 martie 1864, în Basarabia începe să funcționeze și prima instituție de învățământ secundar pentru fete, care la început activa ca Școală privată pentru fete, a cărei patroană era Liubovi A. Beliugova (Argint 2006, 124-125). Primul liceu pentru fete urmărea scopul de a atrage în sistemul de învățământ fiicele de nobili, funcționari, negustori și ale altor pături sociale înstărite. În anul deschiderii Liceul dispunea de două clase începătoare, fiind întreținut cu banii proveniți de la impozitarea nobilimii, bisericilor și mănăstirilor, care trebuiau să achite câte ¼ copeici pentru fiecare desetină de pământ deținută. Acești bani, care se adunau în vistierile din județe, urmau să

fie transferați direct către liceu. Însă, banii astfel adunați nu erau suficienți pentru întreținerea acestei instituții de învățământ (în anul 1871 a fost acumulată suma de doar 11000 de ruble, în loc de 70000 necesară desfășurării procesului de instruire). În acest context, Ministerul Învățământului a refuzat finanțarea liceului. Ideea de a trece această instituție de învățământ în competența zemstvei guberniale a aparținut Consiliului de tutelă a instituției. Consiliul de tutelă al liceului și-a adresat propunerea printr-un demers din 29 august 1870 către Consiliul zemstvei guberniale (Доклад 1872, 18-19). Hotărârea adunării a fost dictată, pe de o parte, de necesitatea dezvoltării învățământului pentru fete, pe de altă parte – de refuzul vistieriei de a contribui la organizarea acestei instituții școlare. Adunarea a hotărât ca zemstva să aloce anual, pentru întreținerea liceului, 9430 ruble (Журналы 1872, 212-213). Din acest moment liceul privat este transformat în liceu de stat cu denumirea Liceul pentru fete de zemstvă din Chișinău (Труды 1902, 172).

Dacă pentru Liceul pentru băieți dosarele de arhivă ne-au oferit date amănunțite pentru perioada studiată, apoi date cu privire la componența socială a elevilor Primului liceu pentru fete din Chișinău sunt fragmentare și nu ne oferă un tablou la fel de complet. La sfârșitul primului an de activitate în această instituție de învățământ erau înscrise 70 de eleve, iar în anul următor numărul lor a ajuns la 92 de eleve (К истории 1920, 2). Către anul de învățământ 1869/1870 această instituție de învățământ avea șapte clase principale și două pregătitoare. În anul 1869 liceul era frecventat de 185 eleve care reprezentau următoarele stări sociale: 128 (69,2%) – fiice de nobili, 32 (17,3%) – fiice de negustori, 15 (8,1%) – fiice de mici burghezi, 10 (5,4%) – alte categorii (diagrama 1)<sup>15</sup>. Aceste date confirmă că circa 70,0% din numărul total de eleve admise în liceu erau fiice de nobili, urmate de fiice de negustorilor (cu circa 17,0%); un număr nu mai puțin reprezentativ îl constituiau fiicele de mici burghezi – 10 (5,4%) eleve. Aceeași situație am putut-o urmări și în cazul Liceului pentru băieți, precum și la celelalte instituții de învățământ de stat din regiune.

Pentru a vedea ce loc ocupau școlile secundare în sistemul de învățământ rus din Basarabia, vom analiza datele Direcției Școlilor din Basarabiei pentru anul 1871 (tabelul 5).

<sup>13</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 680, f. 31.

<sup>14</sup> ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 8, f. 90.

<sup>15</sup> ANRM F. 1862, inv. 36, d. 45, f. 6.

**Numărul și dinamica numerică a elevilor din instituțiile de învățământ  
din Basarabia la 1871\***

Categoria Instituției de învățământ	Numărul instituțiilor de învățământ	Numărul de elevi			
		Băieți	Fete	În total	În %
<b>1. Licee</b>					
Liceul pentru băieți din Chișinău**	1	516	-	<b>516</b>	<b>21,1</b>
Liceul pentru fete	1	-	196	<b>196</b>	<b>8,0</b>
<b>În total</b>	<b>2</b>	<b>516</b>	<b>196</b>	<b>712</b>	<b>29,1</b>
<b>2. Școli județene</b>	8	878	-	<b>878</b>	<b>35,8</b>
<b>În total</b>	<b>8***</b>	<b>878****</b>	-	<b>878</b>	<b>35,8</b>
<b>3. Instituții de învățământ particular</b>					
Școală de categoria a 2-a	1	105	-	<b>105</b>	<b>4,2</b>
Școală de categoria a 2-a pension	2	10	84	<b>94</b>	<b>4,0</b>
Școală particulară (pentru fete)	1	-	24	<b>24</b>	<b>1,0</b>
Școală de categoria a 3-a	2	-	33	<b>33</b>	<b>1,3</b>
<b>În total</b>	<b>6</b>	<b>115</b>		<b>256</b>	<b>10,4</b>
<b>4. Școli particulare evreiești</b>	<b>5</b>	<b>70</b>	<b>232</b>	<b>302</b>	<b>12,3</b>
<b>5. Școli evreiești de stat</b>					
Școală de categoria 1-a	6	273	-	<b>273</b>	<b>11,1</b>
Școală de categoria a 2-a	1	27	-	<b>27</b>	<b>1,1</b>
<b>În total</b>	<b>7</b>	<b>300</b>	-	<b>300</b>	<b>12,2</b>
<b>Numărul total</b>	<b>28*****</b>	<b>1879</b>	<b>569</b>	<b>2448</b>	<b>100,0</b>

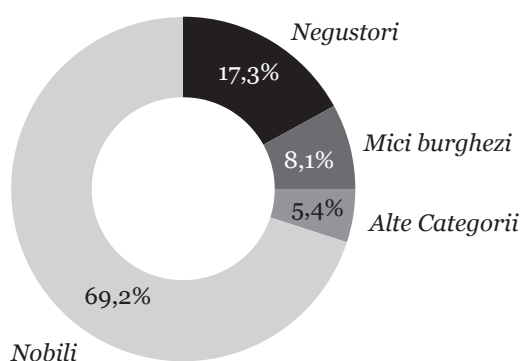
\* ANRM, F. 1862, inv. 25, d. 243, f. 356, 360.

\*\* În anul 1870 Liceul pentru băieți din Chișinău avea un pension și cinci clase paralele (clasele I-a a V-a).

\*\*\* În suma totală la categoria școli județene nu sunt incluse: un curs suplimentar, un curs pedagogic și două clase profesionale.

\*\*\*\* În numărul total de elevi ai școlilor județene au fost incluși și elevii cursului pedagogic cu un număr de 62 de elevi și 179 de elevi care frecventau cele două clase profesionale.

\*\*\*\*\* Conform documentului de arhivă numărul total al instituțiilor de învățământ e de 38, administrația includea în acest număr: pensionul de pe lângă liceul pentru băieți, cele cinci clase paralele ale aceleiași instituții și cursul suplimentar și cel pedagogic, precum și cele două clase profesionale de pe lângă școlile județene.



Datele Tabelului 5 demonstrează că în anul 1871 în Basarabia activau 17 școli de stat (două licee, opt școli județene și șapte școli evreiești), care constituiau 60,7% din numărul total de 28 de instituții de învățământ și 11 școli particulare (șase școli particulare și cinci școli particulare evreiești) – 39,3% din numărul total de instituții de învățământ.

Din numărul total de 2448 de elevi care își făceau studiile în aceste școli, 1879 (76,7%) erau băieți și 569 (23,2%) – fete. Aceste date ne oferă posibilitatea să concluzionăm că pe parcursul primei jumătăți a sec. al XIX-lea majoritatea elevilor erau de sex masculin, pe când instituțiile de învățământ pentru fete sunt cu mult mai puține la număr. Acest lucru se poate explica și prin faptul că societatea încă nu vedea necesitatea de a-și da ficele la studii.

Din numărul total de elevi care frecventau aceste instituții de învățământ 878 (35,8%) își făceau studiile în școlile județene, 712 (29,1%) în licee, 303 (12,3) – în școli particulare evreiești, 300 (12,2%) – în școli evreiești de stat și 256 (10,4%) de elevi frecventau instituțiile de învățământ particular. Din cele expuse constatăm că majoritatea elevilor își făceau studiile în școlile județene, urmați de cei care frecventau instituțiile de învățământ particular.

țământ secundare din Basarabia. Un interes deosebit reprezintă și școlile evreiești, care în anul 1871 erau 12 la număr, cu un contingent de 602 (24,5%) elevi. Ponderea copiilor de evrei în instituțiile de învățământ din Basarabia era caracteristică pentru întreg secolul al XIX-lea: aceștia manifestau un interes deosebit față de studii, prin posibilitățile mult mai mari și prin faptul că erau antrenați în diferite activități, ce necesitau cel puțin studii elementare.

Învățământul secundar din Basarabia se caracterizează în această perioadă prin activitatea a două instituții de învățământ (una pentru băieți, deschisă în 1833, și alta pentru fete, deschisă în

1864). Analiza datelor de arhivă ne permite să concluzionăm că aceste instituții de învățământ ocupau un loc important în procesul de instruire a populației basarabene. În mare parte, populația care opta pentru ca copiii lor să urmeze cursul școlii secundare era formată din reprezentanți ai categoriilor sociale înstărite. În condițiile în care în Basarabia către anul 1871 activau doar 28 instituții de învățământ, prestarea liceelor era considerabilă. Prin urmare, liceul reprezenta o treaptă în formarea specialiștilor atât de necesari pentru autorități; totodată, deschidea elevilor drumul către admiterea în instituțiile de învățământ superior.

### Bibliografie

- Argint 2006:** L. Argint, Pagini din Istoria Liceului (Gimnaziului) nr. 1 de fete din Chișinău. In: Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. Institutul Cultural Român, an I (XII), nr. 3-4 (Chișinău 2006), 124-133.
- Cibotaru 1962:** F.F. Cibotaru, Contribuții la istoria învățământului din Basarabia (1812-1866) (Chișinău 1962).
- Poștarencu 1998:** D. Poștarencu, O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1940) (Chișinău 1998).
- Доклад 1872:** Доклад о принятии Кишинёвской женской гимназии в ведении Бессарабского земства – Доклады Бессарабской Областной Земской управы 2-му очередному Областному Земскому Собранию, бывшему в декабре 1870 г.: В: Сборник Бессарабского Земства, №2 (Кишинёв 1872), 12-18.
- Журналы 1872:** Журналы заседаний Бессарабского второго очередного Областного Земского Собрания 1870 г. В: Сборник Бессарабского Земства, №2 (Кишинёв 1872), 212-218
- К истории 1920:** К истории женского образования в Бессарабии. В: Бессарабия, №227 (Кишинёв 1920), 4.
- Лотоцкий 1913:** П. Лотоцкий, История Кишинёвской духовной семинарии, т. 1 (1813-1823) (Кишинёв 1913).
- ПСЗРИ 1830:** Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе, том III, 1828 (Санкт-Петербург 1830).
- Труды 1902:** Труды Бессарабской учебной архивной комиссии, т. 1 (Кишинев 1902).

### Development of secondary education in Bessarabia in 1833-1871

#### Abstract

In this article we will analyze the development of the secondary education system in Bessarabia since 1833, when the first secular secondary public school was opened, until 1871, when the Russian Empire carried out a series of reforms, which affected the education system.

Secondary education in Bessarabia was introduced during the reign of Emperor Nicholas I (1826-1856). The Tsar's education policy was characterized by a number of limitations. The government intended to transform the education system into a tool to maintain and strengthen the regime. To achieve this, the tsarist government undertook some reorganization of the education system. This reorganization was aimed at the organization of schools on the basis of caste principle, raising children in a religious spirit, control over schools by the police and turning them into a means of Russification of non-Russian peoples. Under the new school statute from December 8, 1828 the continuity between parochial and county schools was eliminated, resulting in a two systems of education: primary education system, which included the county and parochial schools, and the system of secondary and higher education, which included gymnasiums and universities.

The lack of systematic education in the region was strongly felt. After four years of preparatory work, on September 12, 1833 a gymnasium for boys was opened in Chisinau. It was established in accordance with the statute of 1828 and had a seven-year course of study. Initially only three primary classes were opened. However, in the short term the Chisinau male gymnasium has become one of the main institutions of secondary education in the Odessa School District.



Changes in the Russian education system affected this school too. The reform of 1864 divided the secondary schools into three categories: classical gymnasiums, “real” gymnasiums and “real” schools. Under these regulations, the Chișinău male gymnasium received the status of a classical school. Under the new regulations, the main subjects here were classical languages and mathematics.

In the same year, on March 8, there was opened the first high school for girls aimed at educating daughters of nobles, officials, merchants and representatives of other wealthy estates. The school had two primary classes and was kept at the expense of taxation of the nobility, churches and monasteries.

During 1833-1871 there were two secondary educational institutions (one for boys and one for girls) for spreading the knowledge among the Bessarabian population.

### **Развитие среднего образования в Бессарабии в 1833-1871 годах**

#### *Резюме*

В этой статье мы рассмотрим процесс развития среднего образования в Бессарабии, начиная с 1833 года, когда открылась первая средняя государственная школа, до 1871 года, когда в Российской империи был проведен ряд реформ, нашедших отражение и в системе образования.

Среднее образование в Бессарабии было введено во время правления императора Николая I (1826-1856 гг.). Царская политика в сфере образования характеризовалась рядом ограничений. Правительство намеревалось преобразовать систему образования в орудие поддержания и укрепления режима. Для достижения этой цели царское правительство провело некоторую реорганизацию системы образования. Она предусматривала организацию школы на основе сословного принципа, воспитание детей в религиозном духе, контроль над школами со стороны полиции, превращение их в средство русификации нерусских народов. В соответствии с новым школьным уставом от 8 декабря 1828 преемственность между приходскими и уездными училищами была ликвидирована, в результате чего образовались две системы образования: система начального образования, включающая в себя уездные и приходские училища, и система среднего и высшего образования, включающая в себя гимназии и университеты.

Отсутствие системного образования в регионе сильно ощущалось. После четырехлетней подготовительной работы, 12 сентября 1833 года в Кишиневе была открыта мужская гимназия. Она была создана в соответствии с уставом от 1828 года и имела семилетний курс обучения. Первоначально были открыты три младших класса. Однако, в короткий срок Кишиневская мужская гимназия стала одним из главных учреждений гимназического образования в Одесском учебном округе.

Изменения, произошедшие в российской системе образования, коснулись и этого учебного заведения. Реформа 1864 года разделила средние учебные заведения на три категории: классические гимназии, реальные гимназии и реальные училища. Согласно этому уставу, Кишиневская мужская гимназия получила статус классической гимназии. По новому уставу, основными предметами здесь были классические языки и математика.

В том же году, 8 марта, была открыта первая средняя женская школа, основная задача которой заключалась в воспитании дочерей дворян, чиновников, купцов и представителей других состоятельных сословий. Школа имела два начальных класса и существовала за счет денег, собранных от налогообложения дворянства, церквей и монастырей.

В период 1833-1871 гг. в Бессарабии существовало два средних учебных заведения (одно для мальчиков и одно для девочек), распространявших знания среди бессарабского населения.

27.01.2014

*Tatiana Chicaroș*, Universitatea de Stat din Moldova, str. Mateevici 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova

